

Avigdor Hameiri

Daloló máglya

– részletek* –

Megnyílt a rádióállomás.

– Halló, itt rádió Jeruzsálem...

Kissé nehéz leírni, mit jelentett ez az egész világon szétszórt zsidóság részére.

Rengeteg levelet kaptam Magyarországról. Én magam s csupán Budapestről 1233 levelet kaptam. Iskolatársaim, Drechsler Simi, Kann Izsó, Boka (Mann), Geierontesz, Wejsz stb., stb. kérések, hogy beszéljek hozzájuk.

Simi jelet is küldött: minden előadásom megszólítása nőnemű legyen: Simi gevirtai (ide hallgasson, asszonyom!). Boka dupla köhögést kér, ez lesz az ő jele, s így tovább. Siminek van egy messzefogó rádiója, majd nála családok összeülnek esténként, úgy hallgatják. Mesélték, hogy ilyen csoportos rádióhallgatás folyt szerte az egész világon. Jeruzsálem hangja a Messiás hangja volt. Mindenki fogott magának egy hebraistát, aki fordított. Minden zsidónak van egy gomb a szívéen, és ha megfelelő ujj megfelelő időben megnyomja ezt a gombot, a legmegátalkodottabb mesumad is képes embert ölni egy máftírért. Nos hát, a rádió gombja volt ez a gomb! A legmagyarkodóbb antinacionalisták is Jeruzsálem hangját lesték. A hallgatók sírtak és akadtak családok, akik a gyermekeiket elkezdtek héberül taníttatni.

Jeruzsálem című népdalom (*Me al Pigat Har Ha-cofim*, több zsoltáros könyv is felvette az anyagába – sajnos annyira népszerű, hogy a szerzője nevét nem is emlegetik-tudják mellette. *A szerk.*) akkor már világszerte ismert volt. Százával jöttek a levelek a rádió igazgatóságához külföldről, hallani akarták a dalt. Amerikában ugyan már árusították a dal patefonlemezét, de egyenesen Jeruzsálemből kapni, mégiscsak más.

Micsoda új horizont tárult fel a cionista propaganda számára!

A rádióállomás megnyitására írtam egy verset. A *Haárec* új szerkesztője, I. Klinov, tiszta, minden tradíciós Hamméiri-komplexumtól mentes európai nivójú hírlapíró, leadta versemet a lap frontoldalán. De Mr. Mancope nem engedélyezte leadni a rádióban. Szent az egyensúly: ha nincs, aki az arabok számára

verset írjon a rádióba, ne legyen a zsidóknak sem!

A rádió igazgatónöje, aki igen intelligens, szimpatikus, minden koloniális politikától mentes angol nő volt, meghívott egy beszélgetésre. Arról volt szó, nem írnék-e valamit a rádió számára, amit folytatásokban felolvashatnák, de ami mégis külön-külön is önálló egész program-szám lenne:

– Lehet – mondtam.

– Azonkívül ajánlatos, hogy hasznos társadalmi téma legyen, nem amolyan l'art pour l'art-féle, érte?

– Értem.

– Persze humorral legyen spékelve, mondta.

– De.

– Hát akkor, kérem, három-négy napon belül hozza el az első részt, az első két-három felolvasás számára. Ugye, lehet?

– Lehet.

– Ha egy kis előleget kíván, szívesen folyósítjuk.

– Kívánok.

– Magát nagyon dicsérik.

– Ó, köszönöm, nem vagyok rá érdemes.

– De becsmérik is.

– Arra még kevésbé vagyok érdemes.

– Mit akarnak magától?

– Hogy rossz verseket írjak.

* A tel-avivi Gnazim-archívumban felfedezett – magyar nyelven írt – önéletrajz háttéréről lásd Kőbányai János „Kézirat az Atlantiszról” című ismertetését a *Múlt és Jövő* 2010/1-es számában. Ugyanitt, valamint a 2015/1-es számunkban már közöltünk részleteket e páratlan leletből. (Nagyon reméljük, hogy a megtalálástól eltelt évtized nem fog úgy eltelni, hogy az egészet ne tárjuk az olvasól elé – a szerk.)

Olyan kedvesen nevetett, amikor átadta a csek-
ket, ahogy csak angol nő tud nevetni, amikor csek-
ket ad.

– Megmondhatja-e, uram, körülbelül, mi lesz a
téma?

– Igen. Egy széria, amelynek az lesz a címe, hogy
„Csak udvariasan, kérem!” – a különböző fejezetek
pedig „Otthon”, „Vendéglőben”, „Üzletben” (mint
vevő), „Üzletben” (mint eladó), „Utcán”, „Autóbu-
szon”, „Színházban”, „Temetésen”...

– Jaj, azt is?

– Hogyne, kérem. Nem a halottnak szól, hanem
a kísérőnek, a halott rendszerint igen udvariasan
viselkedik.

Annyira tetszett a ladynek, hogy azt hittem, még
egy csekket ad.

Amikor búcsúztunk, újra megkérdezte:

– Mondja, miért gyűlölik magát?

– Hogy eddig miért gyűlölte, azt már tudtam,
ezentúl azért fognak, mert beszélni fogok a rádióban.

– Ne törődjék, kérem, senkivel.

– Nem is. Ha eddig törődtem volna, már régen
fogpiszkálókát köszörölnék és meggazdagodtam
volna, mert lett volna egy szabadalmam: sündisz-
nótuskét használtam volna.

Harmadnapra elvittem az első három fejezetet,
és egy héttel később felolvastam. A leadó-kamra ab-
laküvegén keresztül láttam, amint a személyzet ne-
vetett, és a mellettem őrt ülő és hangomat intések-
kel szabályozó kislány úgy elnevette magát, hogy
ezer mérföldre elhallatszott. Közöttük csak egy
ember volt, aki úgy ült ott keresztbe font karokkal,
szigorú arccal, mintha többszörös apagyilkos véde-
kezését hallgatta volna: a rádió héber szpíkere.
Tudniillik kritikus volt a jóember.

Folytatás nem következett. Az angol hölgy haza-
utazott férjéhez, a héber szpíker pedig, aki közben
ideiglenesen átvette az igazgatást, úgy találta, hogy
hangom nem fotogén, más pedig nem tudja úgy fel-
olvasni, mint én, elrontani pedig nem akarja.

Így a kritikus is kénytelen volt megdicsérni – a
gonoszság kedvéért.

*

Kuk, Jeruzsálem főrabija, meghalt. (Abraham Ji-
chak Kook, Daugvapilis, ma Litvánia, 1865–1935,
Jeruzsálem, a jisuv első askenázi főrabija – a
szerk.)

Meghalt a gaon, a legnagyobb talmudista, kaba-
lista, filozófus, költő, a megtestesült jóság, öntuda-
tan szerénység, a jámborok jámbora – az Ember.

Se Nagypapa, se Budapest nem nevelt a rabbik
tisztületére, még kevésbé szeretetére. De ehhez az

egészen kivételes jellemű főpaphoz két tulajdonsága
vonzott: hallatlan tudása és nagy világszeretete
(mely mentes volt a gettó a priori gyűlöletétől és
megvetésétől a nem zsidó iránt). Valamennyi isme-
rősöm közül egyedül ő érezte meg szeizmografiku-
san a közeledő s feltartóztathatatlan világkataszt-
rofát és benne a különlegesen zsidó vést.

Amikor 1934-ben hazajöttem Európából, semmi
más nem érdekelt, csak „a Sátán szárnybontoga-
tása a világ felett”. A borzalmas sejtelmek szeizmo-
métertűjének nyugtalan lengése valósággal képte-
lenné tette a nyugodt tanulásra. Akkoriban láttam
először nyugtalannak, sőt idegesnek. Úgy járt fel s
alá a terjedelmes szobában, mint ketrecbe zárt
oroszlán.

– Nem érzik, nem is sejtik. Embert az utcán vé-
gigvezetni... kötéllel, mint egy barmot... leszagga-
tott ruhában... mezítláb... s a mellén tábla: „fajgya-
lázó”...

Felém fordult:

– Hogy is hívják azt a szentet?

– Spiegel.

– Spiegel. Spiegel – tükör... jaj nekem...: a mi
tükörképünk... Mindnyájunk tükre ő, templomot
kell emelni a sírján...

Felháborodva említette: beszéltem a főkormány-
zóval a németországi eseményekről... Azt mondta,
ez Németország belső ügye...

– Most talán még igen, de rövid idő múlva Nagy-
Britannia ügyévé lesz majd... „Belső ügy...”, „belső
ügy”... Az angolok leedszi pogromja (1906), az is
belső ügy volt! Aztán felálltam és azt mondtam: Fő-
kormányzó Úr! A zsidóüldözésekkel kapcsolatban
azért hangsúlyozzák a népek annyira a „belső

Abraham Jichak Kook

ügyet”, hogy pogromjaikba senki bele ne avatkozzon, hogy más népek se szóljanak bele az ő belső ügyeikbe!... És salom nélkül otthagytam...

A főkormányzó akkoriban Chancellor úr volt, akiről Zsobotinszkij azt mondta: *chámjo* (bugris, paraszt).

Ussiskin egy ízben panaszkodott a héber költőkre, hogy pesszimista verseket írnak. Erre azt mondta neki Kuk főrabbi:

– Fiatal korában minden költő pesszimizmusra hajlik, de maga, direktor uram, gondoskodhat róla, hogy ez a pesszimizmus később eltűnjék.

– Én? – csodálkozott Ussiskin.

– Igen, Ön. Ne hagyja őket éhezni. Ne legyen költő kisebb értékű a gyümölcsfánál, melyre jól vigyáznak s ápolják, hogy izes s egészséges gyümölcsöt teremjen.

Ezt Bialik mesélte a főrabbiról.

Ezt az embert, aki tudósabb, istenfélőbb, szerényebb és nagyobb kabbalista volt a világ össze csodarabbijánál, egyszer leöntötték szennyvízzel az emeletről, amikor Jom kippur előestéjén a Siralomfalhoz ment. Hogy kik öntötték le? A *Neturé karta* (ma is létező anticionista zsidó szekta) kannibáljai. És amikor hívei meg akarták torolni a gyalázatosságot, megeskette őket, hogy a dologról nem tesznek többé említést. S a főrabbi hivatal a lapokhoz is ilyen kéréssel fordult.

Amikor meghalt Rabbi Ávraham Jichák Hakoben Kuk, „elhomályosult Erec Jisrael dicsfénye”.

*

Tel-Aviv város alapítója, felépítője, fejlesztője, Dizengoff meghalt.

Ő volt a legszimpatikusabb ember ebben az országban. Az ő egyéniségén keresztül fedeztem fel, hogy az ember összes dicsérő jelzői közül a legnagyobb az, hogy szimpatikus. A világirodalom legszimpatikusabb költősenije Puskin lehetett – persze nem irigy ellenségei számára; Magyarországon csak egyet ismertem, Bródy Sándort. Izraelben ma csak egy ilyen létezik, tudós és komoly, nagy költő – német nyelven ír, bár Litvániában született, Leon Bernstein, a Zsidó Világkongresszus főtitkára.

A szimpatikus egyéniség egyik fő tulajdonsága, hogy bohém természetű. (Molnár Ferenc szavaival: azért a mosodaszámlát ki kell fizetni!) Madách *Az ember tragédiájában* még az ideák világában sem az ideált látja az önfeláldozásig menő rajongásban, hanem az iránta érzett szimpátiát. Zseniálisan mély gondolat. Persze nem az éhező, rongyos proletár

Tel Aviv első polgármestere: Meir Dizengoff

kommunizmus-rajongását értem rajta és nem a hájasú polgár rajongását a kapitalizmus iránt.

Dizengoff minden tetteben szimpatikus volt. Ha végiglovagolt pej lován Kis Tel-Aviv utcáin és észrevett valahol egy nyitva felejtett vízvezetékot, oda kiáltott: „Hé, Simon, Eszter, zárjátok el a csapot!” Vagy ha szél lengette a nyitott ablakot, bekiáltott a szobába: „Héj, Aviva, Avram, csukjátok be az ablakot, betörök az üveg!” A nevek természetesen Eszter, Simon, Aviva, Avram, csak amolyan találom nevek voltak, de ha véletlenül ráhibázott, nagy kacagás támadt.

Még Kumkum kabarém idején (Kumkum: teaforraló, s Avigdor Hameiri szatirikus színházának a neve, amellyel Nagy Endre és Karinthy Frigyes barátai szellemét plántálta át a Szentföldre – *a szerk.*) történt, hogy Dizengoff kihirdette: a Tel-Avivban született gyerekek valamennyien ajándékot kapnak a polgármester születésnapján. Erre a Kumkum konferansziéja, Donát Lajkó elmesélte, hogy a színház igazgatójának nagy vitája volt a feleségével. A kislány ugyanis Jeruzsálemben született, de egy-két hónappal a gyerek születése előtt Tel-Avivban laktak. Az igazgató természetesen jeruzsálemi alattvalónak tekinti lányát, de felesége, aki – mint minden asszony – Tel-Avivot szereti, azt hajtogatja, hogy a gyerek tel-avivi. (Közbekiáltások: Nem lehet! Nem lehet! Minek költözött Jeruzsálembe?!)

– Türelmet kérek – mondta a konferanszié. Az asszony azt mondja: ha Budapesten kicsomagolják a Jaffán becsomagolt narancsot, a narancs jaffai vagy budapesti?

Oriási hahota: Jaffai, jaffai! Tel-avivi!

Dizengoff erre felállt s azt mondta: tel-avivi export, édes narancs! Ismerem! A Hamméiri céget ezennel udvari szállítónak nevezem ki.

Meghalt Tel-Aviv város Apja. Városatyja van elég a világon, de ő Városapa volt.

Az utóbbi években az a hír járta, hogy Veronoff professzorhoz, az emberifjítás mesteréhez utazott Bécsbe, de a műtét nem sikerült. És ha nem sikerült, akkor még gyorsabb az öregedési folyamat, az arc pergamenszerű ráncossá válik. Amikor hazaérkezése után első ízben találkoztam vele, megrémültem. A kerek, kedvesen, ifjan mosolygó arc múmiává változott. Megerőltetésembe került, hogy el ne sírjam magam, ahelyett egyebet tettem, vidáman anekdotáztam vele.

Senki sem akar meghalni – de akármilyen furcsán hangzik is –, neki valami különös módon nem akaródzott meghalni. Valahogy úgy volt vele, mint akinek fiatal gyermekei vannak és itt kell őket hagynia. A fehér, fiatal, kilométeres körzetben illatozó várost a narancsvirág, mandulafa és jázminnal kevert, részegítő, bódító várost, ezt a napról napra fejlődő, bakfissá szépült ifjú várost kellett hirtelen itt hagynia...

Nagyon gyenge volt már, amikor Beregi mérnökkel (Beregi Ármin, a nagy Beregi Oszkár színész testvére, cionista vezető Budapest, 1879–1953, Tel-Aviv) együtt meglátogattuk.

– Mit szól ehhez a vásott költőhöz? – kérdezte Beregitől rám mutatva. – Sokan nem szeretik, nekem kedvencem. Rakoncátlan, fékezhetetlen, de épp ezért szeretem.

– Már fiatal korában ilyen volt – mondta Beregi. – Már gimnazista korában fiatal volt – tette hozzá, hamisítatlan pesti humorral.

– Hány éves vagy te tulajdonképpen?

– Nem tulajdonképpen is már negyvenhat éves leszek holnap.

– Holnap? Pont holnap?

– Én pontos ember vagyok, Dizengoff úr. Sosem kések le a születésnapomról. Ma szeptember negyedik van, holnap pedig, akármilyen történik is, ötödike lesz.

– Ha arról le lehetne készni... – mondta, és mélyet, tragikusát sóhajtott.

Beregi felállt.

– Drága polgármester úr, nem fárasztjuk tovább. Éppen csak látni akartuk, jó egészségben...

– Várjanak csak, kérem. Hát akkor te négy év múlva ötvenéves leszel, ha nem tévedek... hisz akkor... várj csak...

Kivett az asztalfiókból egy csekk-könyvet, kiállította és átnyújtotta Bereginek:

– Lesz olyan szíves ezt átadni ennek a kalandornak a felesége kezébe. Ez honorárium... Olyan verset írt ez a bitang (ezt a szót oroszul mondta: *bász-ják*) Tel-Avivról, hogy amikor Finkel elszavalta, fészkelődtem a helyemen. Ezt a fantáziát...

Ötvenfontos csekk volt. Egy vagyon.

– Mondja, a maga felesége egészséges asszony? – kérdezte Beregi az uccán. – Már úgy gondolom, a szíve rendben van? Ötvenfontos csekk... Itt van, fogja. Nem vállalom a felelősséget.

Dizengoff leánya, Tel-Aviv huszonhét éves volt, amikor apja behunyta a szemét. Két évvel ezelőtt, Tel-Aviv huszonötödik születésnapján még táncolt a város purimi karnevál-királynőjével, a kis Mancival, a Jeruzsálemben élő magyar család szábre lányával. Most a háza körül zokogó, szipogó tömeg áll... Amerre a gyászmenet elhalad, minden ablakban fekete kendő vagy posztódarab leng. Egy fiatal nő, két hónapos asszony, menyasszonyi ruháját mirtuszkoszorúval aggatta ki, fekete gyászszalaggal átkötve.

A kántor hangja elcsuklott énekes halotti zoltára közben.

Tel-Aviv Dizengoff nélkül.

Lovát egy rendőr agyonlőtte. Dizengoff lován ne üljön ezután senki.

*

Amerikában meghalt Zsobotinszkij. Az angol kormányzóság nem adott részére beutazási engedélyt Palesztinába. Szívszélhűdés terítette le ezt a soha meg nem hajló zsidót. Zsebében megtalálták egész vagyonát, négy dollárt. Akit ez egy percre is megdöbbent, az nem ismerte Zsobotinszkijt.

Herzl azt mondja, hogy az állam elsősorban inponderabiliákból, súlytalan jelenségekből tevődik össze, mint például zászló, nemzeti színek, fényes gombok stb. Ami Zsobotinszkij egyéniségét alkotta, szintén szimbólum volt csupán: tökéletes forma, uniformis, csorbátlan beszéd, a héber kiejtés fenomenális szépsége stb.

Természetes tehát, hogy ami utolsó éveiben lelkét megrendítette, az is szimbólum volt. Súlytalan szimbólum: kedvenc ifjúsági csoportjának, a Betárfiúknak uniformisa, amely tökéletesen megegyezett a világ legundorítóbb, legförtelmesebb ifjúsági bandájának, a Hitler-Jugendnek uniformiséval. Színből s formában egyaránt.

Élt Amerikában egy volt oroszországi fogolybajtársam, egy osztrák zsidó, aki Amerikában többszörös milliomos lett. Az Anschluss napjaiban szökött meg a nácik karmai közül. Éveken keresztül hívtam Palesztinába, levelekkel bombáztam, 1930-ban és 1932-ben pedig személyesen is csábítottam, hogy alijázzon. Barátomnak volt alkalma megismerkednie a nácik módszereivel, végre eljött, hogy előkészítse Palesztinába való letelepedését, vagyonának jelentős részét valami itthoni vállalkozásba fektetve. Végigvezettem az országon. A lehetőségek kilátásai

bámulatba ejtették. Amikor visszament Tel-Avivba, megpillantott az uccán egy Betár-felvonulást. Megállt, nézte, elkomorodott arccal. Valaki a tömegből odakiáltott a felvonulók felé: „Heil Hitler!” – valami baloldali fiatalember lehetett. Ekkor rémes dolog történt. Barátom a hirdetési oszlopnak dőlt, majd hanyatt vágódott, elájult. A legközelebbi kávéházba vittük, ott egy orvos magához térítette. Szó nélkül tért vissza szállodájába. Később kiderült, hogy azt hitte, a Betár-fiúk valamelyike kiáltott Heil Hitlert. Hiába magyaráztam neki a dolgot, felugrott, kétségbeesett, majdnem síró hangon kiáltotta:

– Az uniformis! Az uniformis! Más színt nem találtak, csak azt az undorító, bűzlő, rohadt barna színt? Mennyi szín van a világon: Jaj, jaj, az a szín! S a harántsíj a mellükön! Ezért jöttem én ide? Tudod-e, mit csinált velem ez az uniformis?!...

Másnap kerestem a hotelben. Nem volt ott. Elutazott.

A mai napig se tudom, mit csináltak vele a nációk.

Amikor 1952-ben Amerikában voltam, nem találkoztam vele, Kaliforniában volt.

Zsabotinszkij halála után kitudódott, hogy ellenségei titkos szerelmet tápláltak iránta. A palesztinai munkásság egyik legszabadabb lelkű, „legszocialistább”, legszemélyesebb vezére, Zalman Rubasov (ma Sázár) íme, mit írt a *Davarban* (baloldali hetilap – *a szerk.*) Zsabotinszkij halálára:

„Meghalt Zsabotinszkij. Az áldott húrú hegedűs. Hirtelenül és idegen földön tört el az a hegedű, amely arra volt hivatva, hogy első legyen Izrael fel-támadási mozgalmának orkeszterében.”

„...és most, hogy megjött a megdöbbentő hír, hogy a szíve örökre megnémult, újra megjelent az alakja minden dicsfényével, ifjúságának támadó vi-haraival, leigázó szavának varázsával és büszke harcának bátorságával – és nagyon nagy a veszteség, amely az egész nép vesztesége.”

„Gyásznap ez, a megváltásra szomjas zsidó nép gyásznapja.”

„Polemikus szava éles borotva volt, fúró logika és művészi élvezet, amelyet nem ismertek annak előtte. Zsabotinszkij felülmúlta korának összes cionista orátorát. Minden megjelenése a csodálat és az ihlet forrásává vált.”

S így tovább.

Persze Sázár a hibáit is feltárja, tévedéseit, negatív tulajdonságait: nagy tehetségű színész, önimádó, nagyravágyó, mindenkit lenéző..., de ezt nem mint ellenség, mint gyűlölt fél állították Zsabotinszkijről, hanem könyörületesen, mélységes szeretettel, mint akinek tragédiáját sajnálja, siratja minden ember.

Sázár életének legszebb cikkét Zsabotinszkijről írta.

Egy nagy szív őszinte megnyilatkozása. Végeredményben azt bizonyítja, hogy a nagy, egy nemzedéken keresztül lobogó Zsabotinszkij-gyűlölet nem is volt gyűlölet, mert az ellentét nem ideológiai ellentét volt, nem a szocializmus és kapitalizmus örök s áthidalhatatlan ellentéte, hanem egyszerű taktikai pártviszály, mert miként Sázár lelke mélyén sokkal inkább cionista volt, mint szocialista, úgy Zsabotinszkij se volt halálos ellensége a szocializmusnak, mely nem is érdekelte oly nagyon. Nemegyszer hallottuk Zsabotinszkij híres crédóját: „Ha a cionizmus azt fogja követelni tőle, hogy tálibban és tfilinben imádkozzam, megteszem, ha azt fogja követelni, hogy kommunista legyek, az leszek!”

Persze ez nagyszerű poézis, amelynek semmi köze a tethez. Az oráció l’art pour l’art-jának egészen egyedülálló példája a szellemi zsenialitása történelmében.

S itt a hely megállapítani a tényt: soha, senki nem állította róla se írásban, se beszédben – ezt a szót: demagóg. Egymagában ez a tény is – ha egyáltalában szükség van rá – tanúsága annak, hogy hitvalóság volt, amit hirdetett, másképp nem lett volna az, aki volt: Zsabotinszkij.

Végrendeletében meghagyja, hogy a zsidó állam elnöke hozassa haza hamvait az Országba.

Zsabotinszkij eme utolsó kívánságával kapcsolatban a politikai élet egyik legfontosabb egyénisége így nyilatkozott: „Ha ennek a kívánságnak van valami akadálya, úgy ezt csakis azok fogják támasztani, akik Zsabotinszkij tanítványainak mondják magukat, akik világbotrányba fojtják majd ezt a komor és áhítatos ünnepséget is.”

Tehát várni kell. Ő már várhat.

*

Íróasztalom mellett ülök, dolgozom.

A nyitott ajtóban megjelenik egy leányalak. Néz és hallgat. Azután azt mondja: sálom! – és tovább áll-dogál.

Bájos kislány. A hangja kellemes. A szeme világos, majdnem tejfehér. Most már mosolyog. Ejnye, de édes! Ez az arc... a szem... a mosoly... Honnan ismerem?

– Szenes Béla lánya vagyok.

Felugrom, megölelem, leültetem. Két tenyeremben veszem az arcát s nézem.

– Ezt a meglepetést! Hát te hogy kerülsz ide? Szenes Béla lánya?! Palesztinában?! Hát ez a világ vége!

Szenes Béla (Budapest, 1894–1928, Budapest, író, újságíró, kabarészerző – *a szerk.*) fiatalabb volt nálam. Amikor Major Sicu (Major Henrik – Nagy-

szalonta, 1890–1948, Provincetown, USA, világhírű karikaturista) bemutatta 1913-ban, éppen hogy befejezte az iskolát. Akkor kezdte írni a kis négy-soros bökversikéket. Úgy emlékszem, Sicuval egy iskolába járt, de nem egy osztályba. Azóta igen ritkán találkoztunk, de mert gyakran láthatott Adyval, érdeklődött nálam egyszer-kétszer Adyról. Mikor Sicu azt mondta rólam: „Héber költő, beszélhetsz vele barchesz-nyelven, nem úgy reagált, mint általában a pesti zsidó, hanem azt mondta: »Bár tudnék én is, sajnos, én valósággal gój vagyok.« Ez ritkaság volt akkoriban Pesten. Sőt, még azt is kérdezte, van-e rím a héber verssorokban?”

Ez volt minden ismeretségem a Szenes emberrel.

Most, hogy itt láttam a lányát, bizonyos győzelmet éreztem a pesti zsidóság felett: mégis eljöttetek hozzánk!

Azonnal észrevettem, hogy a gyönyörű kislány nem valami különös szimpátiából jött el hozzám. Ez már bizonyos kibucokhoz dörgölöző fél s negyed-tehetséges írók irántam való ellenszenv ragálya volt. Azért jött, hogy lefordítanám-e apjának *Csibi* című gyerekregényét. Azt válaszoltam, hogy apjának tíz regényét is lefordítanám. Ami pedig a honoráriumot illeti, az nem az ő gondja, azt a kiadó fizeti. Így szokás ez. Aztán érdeklődött a szerzői honoráriumról. Merthogy ő nem hagyja magát kihasználni. Megmagyaráztam neki, hogy ennek ívenkénti, általános szabott ára van. Úgy látszik, nem hitt a szabott árban, vagyis nem hitt a kiadókban. Majd ő fog velük beszélni, az ő édesapja regénye nem átlagregény. Ezt persze helyeseltem, de sajnos, a héber kiadók nem tudják, ki volt Szenes Béla s azért ne törődjék az ő véleményükkel.

Itthagytá nálam az eredeti magyar példányt s a német kiadást vitte magával.

Mikor újra eljött, szomorú volt. Több kiadónál járt, eredménytelenül. Nem fogadta el a kiadók anyagi feltételeit. Azonnal láttam, hogy ez nem pénzkérdés nála, hanem édesapja emléke iránti rajongása nem engedte, hogy átlagírónak tekintsék. És amikor közöltem vele, hogy a regény csakugyan elsőrangú, bemelegedett egy kicsit és tartózkodása is felengedett. (A *Hakibuc Hamuchád* egyébként nem akarta kiadni a könyvet, csak Anikó halála után adták ki.) Ettől kezdve gyakori vendég volt nálam, igen megbarátkozott a feleségemmel s különösen lányommal. Olykor, ha fáradt volt, le is pihent nálam. Így lassan rájöttem, hogy Anikónak valami komplexusa van apjával kapcsolatban, mégpedig: hogy lehet az, hogy az ő apja nem volt se szocialista, se cionista?

Megmagyaráztam, hogy azok az idők egészen más szellemű idők voltak. Az írók nem politizáltak,

csakis a szépirodalomnak éltek. Ráműtattam Molnár Ferencre, Bródy Sándorra, Heltai Jenőre, Földes Imrére és az egész író plejadára, de nem sokat használt. Nem tudott beletörödni. Láttam rajta, hogy ez mostani környezetének hatása: aki se nem cionista, se nem szocialista, az nem mehet írószám-ba. De Anikó olyannyira hatott rám, hogy elhatároztam, előadást fogok tartani a kibucban a világháború előtti évek íróiról, irodalmáról és általános világnézetéről. Anikó boldog volt, amikor meghalotta, hogy Szenes Bélát is belekapcsoltam a magyar írók legjavának soraiba. És minthogy fordításaim révén akkor már ismerték Ady Endrét is, mégpedig mint forradalmi költőt, hangsúlyoztam, hogy az első író, aki könyvet írt a meg nem értett és a feudális Magyarország annyira gyűlölt költőjéről, az Szenes Béla volt, „az itt köztetek ülő kis Szenes Cháná apja...”

A társasság melegen tapsolt, Anikó olyan piros volt, mint a zászló, amely Trumpeldor képét szegélyezte a falon.

Szenes Bélának *Az ifjú Ady Endre* című könyve (*Egy Kossuth verstől a Léda dalokig* alcímmel, Budapest, 1913 – a szerk.), melyet előadásom közben megemlítettem, igen jótékonyan hatott Anikóra. Roppant finoman köszönte meg édesapja iránt való rokonszenvemet.

Későbbi találkozásaink alkalmával egyre jobban láttam, hogy valami nyugtalanság fészkelődik ennek a fiatal lánynak a lelkében.

Ma, amikor e sorokat írom, persze hogy tudom, mi volt ez a nyugtalanság. De akkor egy csepp előrelátásom, pillanatnyi sejtelmem sem volt arról, amit ő érzett, táplált és végzettszerűen akart, egy percnyi megszakítás nélkül, ahogy ezt ma, retrospektív megfigyeléssel látom.

Miután már megbarátkoztunk, nekibátorodott és megmutatta egynéhány héber versét. Valahogy nem csodálkoztam rajtuk, csak éppen azon, hogy már *ennyire* tud héberül. Lehet, hogy ez a nem mindennapi jelenség, hogy egy Budapesten nevelkedett s ott középiskolát végzett fiatal lány ilyen rövid idő alatt hatalmába kerítette azt a makacs, konok anyagot, amit héber grammatikának neveznek, s a magáévá tette a nyelv verselési technikáját, mintha héberül végezte volna iskoláit, mondom, lehet, hogy emiatt nem vettem észre magát a költői tehetséget. Valószínű, hogy érett okossága, amely itt-ott bölcsességgel volt határos, a lelke mimóza-finomsága volt az, amely – mintegy magától értetődőnek tüntette fel ezt az átlagon túli toronymagasságban kiemelkedő zseniális költői tehetséget. Tény az, hogy csak a harmadik, negyedik olvasás után kezdtem rádöbbenni verseinek fenomenalitására.

2018/2-3

– Tudod-e, Anikó, hogy máris nagy költő vagy? – kérdeztem egyszer tőle mosoly alá rejtett komolysággal.

S csodálatos: nem jött zavarba.

– Ne tessék túlozni azért, mert Szenes Béla lánya vagyok. Még sok van hátra ahhoz, hogy költő legyek... – mondta a világ legtermészetesebb hangján. De nem is vagyok biztos abban, hogy ez az életem célja – tette hozzá, és nagy, világos szemével kinézett az ablakon.

Ezeknek a szavaknak persze igen egyszerű, banális értelme volt. Az akkor úgy hangzott, hogy életem célja az országépítés, a kibuc feladatok, amelyeknek nem költőkre van szükségük. Megkockáztattam egy elcsépett, nyárspolgári megjegyzést:

– Tán férjhez menni, gyereket szülni...

– Eh! ugyan!

Csak nagysokára jött el újra.

De közben megtudtam valamit, amit senki sem említett még idáig. Egy B. nevű fiatalember halálosan, Othello féltékenységevel, szerelmes lett Anikóba. A fiatalember Tel-Avivban hivatalnokoskodott és forró szerelmesleveleket írogatott neki. Mindenkire, aki csak ismerte a lányt, féltékeny volt, külön szerencsém, hogy éppen csak énrám nem. Gyilkossággal is fenyegetőzött nem egyszer. Nem egyszer ajándékot is küldött, amit Anikó visszaküldött neki, mégpedig igen finom, bársonyos stílusban. Aki nem tudja, azzal közlöm, hogy ez igen ritka eset. Egy lány, aki nem szereti az őt szerelmével zaklató fiatalembert, általában igen kegyetlen szokott lenni a szerencsétlenhez, mert unja a tolokodást. Anikó egyszer megmutatta egyik levelét, amelyet a visszaküldött ajándékhoz mellékel, egy egészen szubtilis lélek megnyilvánulása volt, holott szenvedett tőle.

Tapintatosan megpendítettem Anikónál ezt a kérdéses kérdést. A válasz körülbelül úgy hangzott, hogy hát, mondja, kérem, mitévő legyek, ha eszem ágában sincs ilyesmire gondolni? Az utolsó mondatára ebben a kérdésben pontosan emlékszem:

– Higgye el, nagyon sajnálom. Hiszen tudom, mi a szerelem.

– Honnan tudod? Tán szerelmes voltál ifjúkorodban?

– Eh! Ugyan! Nincs nekem ehhez hajlamom. Egyszerűen nem érek rá – tette hozzá.

Szenes Hanna

– Hát ezt hogyan érted?

– Sehoggy. Úgy, ahogy mondom, egyszerűen nem érek én rá ilyesmivel foglalkozni, egyszerűen nem érek rá – tette hozzá, mint aki meg akarja okolni, de nem az őszinte igazsággal. De mégsem éreztem meg, mi az az őszinte igazság. Honnan is tudtam volna?

Egyszer – megint csak egy ilyen beszélgetés alkalmával – megkérdeztem:

– Mondd meg, Anikó, nekem egyszerűen megmondhatod: szűz vagy még?

– Persze, hogy az vagyok – mondta olyan egyszerű hangon, hogy szinte hálát éreztem iránta. Aztán hozzátette:

– Mondtam, hogy nem érek rá, egyszerűen nem érek rá.

Oh, ma már tudjuk, miért „nem ért rá”, „miért nem volt hajlama hozzá” – még a szerelemre se.

Akkoriban még ő maga se tudta. Valahol a lelke legmélyén, a feneketlen öntudatlanban, ott igen, ott meg volt pecsételve az ő akarata, rendeltetése, földi küldetése, zsenge, de minden érettnél érettebb célja, amelytől egyetlen percre sem tágitott.

Mi az, hogy ösztön?

A filozófus Eduard von Hartmann szerint: celszerű cselekedet a cél tudata nélkül.

Vajon milyen mértékben dolgozott benne, Anikóban az ösztön és milyen mértékben a cél tudata? Sose fogjuk megtudni.

Verseiben mindkettő megvan.

Élőszóval azt hajtogatta, mikor már útra kelt, hogy:

– Meg kell mentenem Anyukámat. Meg kell mentenem Édesanyámat.

Néha azt mondta, Anyukámat, néha pedig azt, Édesanyámat.

Persze, hogy ezt csak az öntudata mondta. A többi, a missziója ösztönös volt. Vajon csak ösztönös?

Nem lehet.

Az örvény, népe örvénye, az emberiség örvénye nem hagyta őt tétlenül ülni s nézni.

Megjelent a Szimbólum, a világos, örökemberi szent Szimbólum: Anyuka.

S hogy mondta azután, közvetlen a végzete előtt: Bocsáss meg, Anyám, nem tehettem másképpen.

*

A PHÖNIX

1.

Zsidó állam. Ideáljaink ideálja.
Megvalósult a nagy illúzió. Állam vagyunk.
„Vagyunk.”

Descartes szerint: „Gondolkodom, tehát vagyok!”
Mi a jele annak, hogy állam vagyunk?

Spinoza szerint az állam első törekvése a hatalom
kell hogy legyen, mégpedig oly módon, hogy az
egyének önfenntartási ösztönét úgy fékezze törvé-
nyeinek erejével, hogy a legkevesebbet zavarják
egymást.

Ez nagyon jó és szép. Ez szinte magától értetődik.
Mózesnek majdnem mind a hatszáztizenthárom
parancsa ezt célozza: Akartok állam lenni? „Sze-
resd felebarátodat, mint tenmagadat!” Kicsit sok is.
Egyelőre csak élni hagyjad, Ne élj az ő rovására,
Ha nem – minden más lehetsz, csak állam nem!

De ami államunknak elsősorban más gondja van:
résen kell állnia, hogy más államok el ne nyeljék.
Spinoza-féle hatalmat fenntartani a rendőrség fel-
adata, s még sokáig fog tartani, míg felebarátunk
megtanulja, hogy a rendőrség csak arra vigyáz,
hogy ne tegyünk olyat, amit nem szabad, de a „nem
szabad”-on kívül van még más is, ami nem illik. Pé-
ldául meg nem sérteni másnak a szemét (látását),
fület és orrát. Ezt úgy hívják, hogy illem.

És a más államokkal szemben való résen állás sok-
kal többet követel a polgártól, aki évszázadokon ke-
resztül az Államról álmodott és imádkozott érte:
mindenét követeli, pénzét, életét is, adót, hadsereget.

Az évszázadok óta néha dühöngő, néha lappangó
gój-pestis, a zsidógyűlölet, mely eddig a zsidó
egyénre vicсорítót fogát, most a zsidó államra feni
vasfogát. Ez a mi mai ellenségünk a legaljasabb és
legbutább. Nem érdek-ellenség, hanem oktalan,
gyűlölettel ellenség. Ez nem a saját hasznát akarja,
hanem a mi kárunkat. A halálunkat. Ez a világtör-
ténelem legbornírtabb, legidiótább állam-kosnak a
tanítványa, kinek már a neve is balga, gólem-szim-
bolummá vált: Hitler.

A zsidó államnak még két ellensége van. Az első
a közvetett érdekellenség, a nyugati nagyhatalmak.
A másik ideológiai ellenség, Oroszország.

A nyugati nagyhatalmak számára a zsidó állam,
mint olyan, se nem oszt, se nem szoroz. De tudják,
hogy a kis zsidó állam világosságot, felvilágosodást,
fejlődést és haladást hoz a közel-keleti, középkori
feudális vaksötétségbe (héberül a Biblia óta: egyip-
tomi sötétség), ez pedig nem egyezik a nagyhatal-
mak érdekeivel.

Oroszország érdekébe szintén nem ütközik a kis
zsidó állam, de ideológiai programjába beletartozik

a zsidó népet mint nemzetséget likvidálni. Ezt meg
is teszi, mégpedig nem gyűlöletből s nem is gyűlö-
lettel, ellenkezőleg: magához öleléssel, bekebelezés-
sel, asszimilációval. Az Oroszországban élő néhány
milliónyi zsidó ifjúság máris elveszett saját népe
számára. És minthogy a zsidó állam új élesztő ereje
a zsidó nemzeti gondolatnak, mely az egész világ
zsidóságát képes magával ragadni, természetes
tehát, hogy Izrael államának is el kell tűnnie. Ha
feltételezzük, hogy Oroszország háború esetén be-
vonul Izraelbe, úgy a zsidó állam saját magától fel-
oldódik az úgynevezett marxista tények alapján. Az
első áldozat a héber nyelv, tehát a héber kultúra
lesz. A „marxista tény” az, hogy itt, a Közel-Keleten
az arab nép milliói élnek, nyelvük, kultúrájuk arab,
lehetetlen tehát egy-két milliónyi ember számára
ilyen nagy héber kulturapparatust fenntartani. Ma-
gában Oroszországban ápolják, fejlesztik, sőt, bi-
zonyos mértékben tenyésztik a különféle primitív
törzsek népi kultúráját (kalmük, csuvas, jakut, kir-
giz stb.), és ugyanakkor likvidálták a kormány által
is elismert jiddis kultúrát, költőivel, íróival s dra-
maturgiaival együtt, akik pedig teljesen a szovjet
vonalon jártak igen tehetségesen. A likvidáció pon-
tosan egybeesik a zsidó állam csillagának felfelé íve-
lése időpontjával. Adódik egy sátáni abszurdum: a
magyar, román, albán, bosnyák, kalmük kultúrák
megmaradnak, de az ősi héber kultúra, amely az
egész kultúrvilágot szoptatta és nevelte, legfeljebb
múzeumi polcokra kerül, szépen bebalzsamozva,
kezdve a Bibliával, a Talmudon át Juda Halévyn,
Ban Jehudán, Bialikon keresztül szépen le lesz se-
perve a világtörténelem s kultúra olvasóasztaláról.
(Ezért eheztem én össze majdnem ötven keserves
kötet verset és prózát?)

A harmadik, legveszélyesebb ellensége a zsidó ál-
lamnak mi, saját magunk vagyunk. Ez a veszély
három betegségből áll. Egy: a veszélyérzet teljes hi-
ánya, helyzetünk felismerésének tompasága. Úgy
élünk itt, mintha egy nagy világi asylum polgárai
volnánk. Amíg a tömeg ilyen mennyországi bizton-
ságban érzi magát, hagyján, mindenesetre jobb,
mintha félne. Mert akkor állandó pánikban élnénk,
de tragikus dolog látni, hogy a parlamentben össze-
sen három-négy olyan képviselő ül, kinek minden
beszédjéből kiérzik, hogy tisztában van a helyzettel
és saját feladatával. A hazaszeretet szimbóluma a
gyermekét féltő, okos anya. Aki nem úgy félti ha-
záját, mint anya a gyermekét, az hazaáruló vagy
korlátolt. A Kneszetben egy ízben – bosszantásom-
ra – éppen egy anya tört ki a következő szavakban:
– Hát csakugyan olyan gyengék vagyunk, hogy
lányainkat is mobilizálni kell?

Tessék csak jól idefigyelni: ez az anya félti lányát

a katonáskodás fáradalmaitól, mert kényelmesebb azt képzelni, hogy a Haza elég erős.

Kettő: ebből a korlátolt, biztonságosnak látszó állapotból folyik a második betegség: minden áldozattól való húzódás. Ha szóvá teszed valakinek, hogy hadseregünk nélkül pár napon belül a halakat vagy sakálokat hízlalná becses teste, így felel: Tudom én azt nagyon jól, kiszámíthatom, mennyibe kerül egy ilyen hadsereg naponta, igazán ámulatba ejtő, ha rá gondolok egy-egy percre – de csak egy percre; ha szeme elé tárod a várható konzekvenciákat, hogy akkor hát miért sokallja az adókat, azonnal kész a válasz. Vagy: „Miért éppen én? Vannak nálam sokkal gazdagabbak!” – Avagy: „Pazaroljanak kevesebbet!” – esetleg: „Minek ekkora hadsereg? Ennek a fele is pozdorjává zúzza azt a csőcseléket!”

Három: A nép teste-lelke pártokra bomlott. Ez a nép még el se jutott a primitív morva király, Szvatoptluk bölcsességéhez, aki fiainak egy tanulságot hagyott örökségül: a csomóba kötött vesszőket el-törhetetlen, és ha széthull, minden egyes darabja apróra törhető.

Rambamról, a nagy orvosról van egy legenda: darabokra szétvagdalt emberi testet tökéletesen össze tudott illeszteni s újra életre kelteni. E szimbólum azt jelzi, hogy ez a zseniális zsidó szellem népe összes szektáit egyetlen, egységes szellemű családdá forrasztotta. Ez Rambam örök népszerűségének titka.

Manapság magát Rambamot is pártokra szagatjuk.

*

Vannak a történelemnek jelenségei, melyek fenoményszerűek, mert furcsák az okozatai. Az, ami tény alakjában megnyilatkozik, nevetségesnek tűnhet a felvilágosodott ember szemében, aki inkább a véletlent fogadja el, mint a csodát.

Ilyen két jelenség Amerika szerepe a zsidóság történelmében.

Az első Amerika felfedezése volt.

Amikor a Sátán már nagyban főzte tervét, hogy a zsidókat kikergessék Spanyolországból, egy zsidó családból származott keresztény, Columbus fejébe vette, hogy a tengeren át Nyugat felé indulva Kelet felől fog visszaérkezni Spanyolországba. Így fedezte fel Amerikát, ahol pár évvel később a hontalanná vált zsidók új hazát találtak. A történész urak vonakodnak összefüggést látni e két tény között, a tiszta ész ezt nem engedi meg, mert a tiszta ész csak az állatoknál engedi meg az Ösztön uralmát, ott aztán sok mindent ráhagy, mint a vallásos ember Istenre.

A második történelmi jelenséget most éljük, mint önálló zsidó állam. Képzeljük el egy pillanatra Izrael állami helyzetét az amerikai zsidóság nélkül. Elgon-

dolni is rossz. De nemcsak gyakorlati szempontból, hanem politikai és rokonszenvi tekintetben is.

Az amerikai zsidóságnak a zsidó állam történetében való mai szerepe az, hogy mind gyakorlati, mind politikai, s nem kevésbé tudományos erejével tudatosan és ösztönösen felvette a harcot a zsidó állam fent említett három ellenségével: a zsidógyűlölet hitleri frontjával, a nyugati nagyhatalmak érdekszférájának közvetett veszélyeztetésével, mely harcban a nagyhatalmi szimpátia is az amerikai zsidó választópolgár cionista-frontjához szegődött; úgyszintén az orosz ideológiai, principális fronttal.

Ez az a front, amely kiforgatott engem világlátásom legutóbbi álláspontjából: Oroszország iránti hitemből.

Ennek a hitnek két alapja volt: az ifjúságom óta ismert marxizmus, mely erkölcsi hiten és tudományos alapokon épült fel. A második pedig a zsidó katasztrófa, melynek keservessége megerősítette bennem azt a tudatot, hogy ebben az aljas – háborúkon, milliók szenvedésén, éhség-kínján gyarapodó, élősködő kapitalista világban, mely szadista hidegvérrel türte a zsidó nép kiirtását – semmi remény nincs arra, hogy népünk újra talpra állhasson, ember az emberek között, nép a népek között lehessen. Ez a tény kétségbeesett zsidó alternatívát rögzített meg bennem: itt csak két lehetőség van, vagy nácizmus, vagy kommunizmus! Állandóan lappangott ugyan bennem az égető kérdés: Miért nem dobatott Sztálin a kínlagerekben őhozá imádkozó, szemeiket reménykedve feléje emelő páriák közé egyetlenegy szimpátia-bombát. „Világ árvái, gondolunk rátok!” „Reméljete!”

Aztán jött két kiábrándító, fejbeverő hír Oroszországból: a jiddis kultúra tökéletes megsemmisítése, majd a zsidó orvosok elleni vérvád.

Fel kellett fedeznem, hogy a zsidó nép és nagy múltja, kultúrája, civilizációja, teste és lelke Sztálin és rezsimje szemében nem ér fel a bolgár vagy akár a jakut néppel... Hol van a drága, zseniális Perc Márkis költőbajtársam? Hol van Regelson Dobruzzsin, Efraim Kaganov és Icik Pfefer?

Hát újra csak azért nincs joguk élni s alkotni, mert zsidók?!

Marxizmus, szocializmus, kommunizmus, amit akartok – de a Zsidó Államban! Csak úgy, mint a magyarok vagy kirgizek! És héberül, a világ kultúrájának s etikájának évezredes bölcső-nyelvén!

És ha Nagy Péter és Rettenetes Iván és Bogoin Chmelniczki megszentelt hősök, hát Herzl is az! S legalábbis olyan kommunista, mint ők!

Sztálingrád című versem? Büszke vagyok rá. Sztálingrád a zsidó sorsnak élethalál-kérdése volt, a sztálingrádi győzelem megadta a választ: Élet!

